

РЕЦЕНЗИЯ

от Проф. д-р Минко Стоев Хаджийски, ВТУ „Св.Св. Кирил и Методий“ на дисертационния труд на **Амна Рас** на тема **„Въздействие на програмите за интервенция спрямо юноши в риск върху арабски ученици от основното и средно училище на Израел ”**, представен за придобиване на образователна и научна степен „доктор”, професионално направление „3.2. Психология”

Актуалност и значимост на разработвания научен проблем

Юношеската възраст, към която основно се отнася изследваната в дисертационния труд проблематика, сама по себе си е сложна и трудна в психологически и по-общ социален план. Това безспорно е установено почти във всички култури, като причините са всеизвестни. При определени популации, главно определяни като малцинствени, процесът на социализация в тази възраст се препятства повече от нормалното. По редица културни, битови, социални и религиозни причини, институциите и главно образователните системи не успяват да осигурят необходимите условия за образователен процес, който да създаде условия за бъдещо социално включване на подрастващите. В Израел изглежда нещата се усложняват и от съществуващата етнополитическа противопоставеност с част от арабското малцинство. Това прави съществуващите културни различия с еврейското мнозинство допълнителен фактор за проблемност на част от арабските юноши и създава предизвикателства пред държавното управление и обществото и обществото като цяло. Създаването на специализирани програми за въздействие е естественият и като че ли единствен възможен подход, бил той институционален или неправителствено инспириран и реализиран. Въпросът е до колко създаваните и прилагани програми са ефективни в постигане на целите си? Отговорът обаче изисква провеждане на изследване, което не само да

констатира недостатъци, а и да предлага решения. С такъв един проблем се е ангажирала авторката на предлаганата за обсъждане дисертация. В този смисъл следва да се търси актуалната значимост. От друга страна има достатъчно основания да се предполага, че такъв тип проблеми има и в други страни. Това прави разработката интересна в един по-широк географски план.

Дисертацията е в обем от 176 страници и съдържа три секции /глави/, списък с литература и две приложения. В основният текст има 23 таблици и 4 фигури. Списъкът на използваната литература включва 130 заглавия.

Оценка на научно-приложните резултати и приноси на дисертационния труд

Дисертацията на Амна Рас има следните по-значими приноси резултати и достойнства:

1. Издържана е добре в структурно и съдържателно отношение съобразно заявената тема и изследователка цел.
2. В уводната част, която обхваща цялата Първа глава пространно се обосновава актуалната значимост на научния проблем и практическото му значение. Общата цел - да се намерят ефективни стратегии за интервенция, които училищата могат да използват, за да помогнат за подобряване на ангажираността на учениците и увеличаване на процента на завършващите училище ученици, изложени на риск от преждевременно напускане в арабския сектор в Израел е ясно определена и заявена. Освен това

се дават определения на основните понятия дискутирани в изследването и се очертава неговата схема.

3. Втората глава на дисертацията е теоретична в смисъла на даване на необходимия обем базисни теоретични и практико-приложни познания, касаещи изследвания проблем. В достатъчно съдържание са описани поведенческият, социално-когнитивният, социално-етническият и подхода за резиланс. Особено внимание е обърнато на юношеството и неговите рискове, както по принцип, така и в конкретната ситуация на Израел. Дават се сведения за Отдела за работа с деца в риск. Особено впечатление прави изброяването и краткото описание на програмите за работа с младежи в риск в Израел. Техният значителен брой сам по себе си говори за сериозно отношение към този проблем, както от страна на държавата, така и на обществото. Същевременно обаче се прави уточнение за недостатъчната ефективност на програмите и то тъкмо по отношение на рисковите реципиенти от арабския сектор.

4. Третата глава е озаглавена „Практическа част“ и се състои от три части. Емпиричното изследване е описано подробно в **Първата** част. Изследователската цел е представена като изследователски въпрос, касаещ използваните програми и тяхната ефективност. Същата е ранжирана в подвъпроси относно влиянието им върху мотивацията за учене, чувството за принадлежност към училището, дисциплината и професионалните нагласи за реализация. Авторските отговори представляват четирите хипотези в тези области.

Теоретичният модел на изследване е заявен и обяснен от авторката като триединство на онтология, епистемология и методология.

Конкретно методиката на проучването се основава на смесен подход, който включва изследване на случаи / case study/, емпирично количествено изследване с въпросник и качествено изследване с интервю. Правилно са определени ограниченията от литературно-научно и практическо естество.

Извадката е направена интересно и определена като стратификационна, като обемът ѝ от 500 души е определено достатъчен и дори необяснимо голям с оглед на „кейз стъди“ метода, представен като основен. Допълнителната извадка от 200 участници с определени формални характеристики, дава повече яснота в тази част на методиката.

Използваните инструменти интервю /качествен/ и въпросник /анкета/ количествен са подходящи за случая, а тяхното съдържание, видно от приложенията е адекватно на изследователските въпроси. Използвани са статистически методи за обработка на количествените данни.

Резултатите преди интервенцията със специализираната програма ESEA „Всеки ученик постига отлични резултати“ и след 8 месечното ѝ прилагане са дадени и обсъдени в последните два подпараграфа на тази част, чрез интерпретация на отговори на въпросника. Същите категорично аргументират нейната полезност.

Втората част на главата показва и анализира статистическите данни. Същата е достатъчно подробна и направена с вещина и компетентност. Онагледена е таблично и графично. Подходът отново се основава на сравняването преди и след прилагане на програмата. В тази част се дават отговори относно потвърждението на издигнатите въпроси-хипотези.

Третата част на главата съдържа заключения, изводи и препоръки. Заслужава да се отбележи това, че съществуващите програми в

арабските училища в Израел са недостатъчно ефективни по отношение на учениците в риск, главно поради това, че са разработвани от евреи и не отчитат културните и социално-икономически различия. Също така представената „нова“ програма преодолява недостатъците чрез т.н. мини училища, включването на родители, учители и ментори, общественополезен труд и извънкласни дейности.

5. Приносите, макар и представени необичайно като препоръки, са коректно посочени от докторантката и отговарят на действителните научни постижения в теоретичен и приложно-практически план. Като най-значим може да се определи самият опит да се анализира ефектът от използваните програми и причините за тяхната недостатъчна ефективност.

Бележки и въпроси.

По същностни въпроси на теоретичната и емпирична части на изследването нямам особени забележки.

Заклучение

В заключение намирам дисертационния труд на Амна Рас на тема „Въздействие на програмите за интервенция спрямо юноши в риск върху арабски ученици от основното и средно училище на Израел ” за актуален, добре замислен и реализиран. Той напълно отговаря на изискванията за присъждане на научната и образователна степен „доктор“ и препоръчвам на уважаемото жури да гласува положително.

08.04.2024 г.

ПОДПИС:

/Проф.д-р Минко Хаджийски/

